

زنده باد کتابخانه‌ها

استاد فقید، مرحومه پوری سلطانی در مصاحبه‌ای فرمودند: "کتابداری کاری نیست که شما انجام بدهید و تمام بشود، بلکه یک علم، فن و هنر پویا است که دائماً باید زندگی کند و زنده باشد." نکته‌ی جالب در این سخن گهربار زندگی کردن و زنده‌بودن کتابداری است.

درواقع، با توجه به این سخن، کتابداری یا علم اطلاعات و دانش‌شناسی یک ارگان یا سازمان زنده است. یک سازمان زنده نفس می‌کشد، نیاز به غذا و توجه و مراقبت دارد و می‌میرد ولی میرایی در مورد نهادهایی که با آحاد مردم سروکار دارند و در جامعه و با جامعه نفس می‌کشند ممکن نیست. تا زمانی که مردم نقش پویا دارند، کتابخانه و کتابداری باقی و زنده خواهد بود. جوامعی که در آن خواندن نیرو محرکه‌ی جامعه است، عمل به خواندن موجب حیات کتابخانه‌ها خواهد شد و در نتیجه علم اطلاعات و دانش‌شناسی که فلسفه وجودی‌اش، وجود کتابخانه‌هاست زنده خواهد ماند. این علم از کتابخانه‌ها نفس می‌گیرد و کتابخانه‌ها از جامعه نفس می‌گیرند، این عمل دم و بازدم موجب پویایی و زنده ماندن کتابخانه‌ها و متعاقباً علم اطلاعات و دانش‌شناسی می‌شود.

چه باید کرد تا کتابخانه‌ها زنده بمانند؟

آیا می‌توان انتظار داشت در جامعه‌ای که پشت به کتاب کرده است، کتابخانه‌ها زنده بمانند و کتابداری که علم وابسته به کتابخانه‌هاست پویا باشد؟ به‌راستی مسئولیت این مهم با کیست؟ ما کتابداران تا چه اندازه دارای مسئولیت هستیم؟ آیا همیشه حیات علم اطلاعات و دانش‌شناسی از کتابخانه‌ها جان می‌گیرد و یا جهت عکس آن هم ممکن است؟ آیا جامعه‌ی دانشگاهی مسئولیت بازنگری به آموزش، منابع علمی و نیازهای کتابخانه‌ها را نباید به عهده بگیرد؟

راهکارهای ادامه‌ی حیات کتابخانه‌ها و علم اطلاعات و دانش‌شناسی را می‌توان در دو بعد بازنگری کرد. دولت و مردم. این که کدام بر دیگری ارجحیت دارد به‌راستی نمی‌توان به قطعیت رسید. از یک طرف، اکثر کتابخانه‌های ما دولتی و یا وابسته به بودجه‌ی نهادهای دولتی هستند لذا کارکنان آن‌ها نیز کارمندان بالقوه دولت هستند. از طرف دیگر کتابخانه‌ها می‌بایست در خدمت جوامع مختلف اعم از مردم عادی تا دانش‌پژوهان دانشگاهی باشند. تدوین برخی از سیاست‌ها از طرف دولت‌ها ابلاغ می‌شوند. مثلاً تغییر نظام آموزشی از کتاب درسی محور به پژوهش محور یا مطالعه محور می‌بایست از طرف دولت برنامه‌ریزی، حمایت و پیاده شود. در سال‌های اخیر تلاش‌هایی در راستای این مسئله انجام شده است ولی گویا همه‌چیز به کنکور ختم می‌شود و انرژی و انگیزه‌های بالقوه نونهالان و نوجوانان کشورمان می‌بایست در جهت در راه موفقیت در کنکور تلف شود. این سال‌های طلایی است که ما از دست می‌دهیم، در این سال‌های طلایی فعالیت‌های علمی در حد خواندن و حفظیات تلف می‌شوند. سال‌هایی که مطالعه کردن می‌بایست تبدیل به عادت شود.

این مسئولیت مهم دولت و نهادهای قانون‌گزار است که به دست فراموشی سپرده شده است. کدام مصوبه مجلس در دهه‌های اخیر در مورد این امر مهم بوده است؟ کدام قوانین آموزشی دانش‌آموزان کشورمان را بر محور مطالعه منابع غیردرسی سوق داده‌اند؟ مگر می‌توان کتابخانه‌ها را با مسابقه‌ی کتاب‌خوانی زنده نگه داشت. این دور باطلی است که همه ما در حال نظاره‌ی آن هستیم.

مسئولیت دیگر، به عهده‌ی خود مردم است. پویایی کتابخانه‌ها یک مسئولیت اجتماعی است. گروه‌های مردم‌نهاد در این رابطه اندک هستند. اخیراً خیرین کتابخانه ساز در برخی از استان‌ها فعال شده‌اند ولی راهی طولانی در این رابطه وجود دارد. رشد این نهادها می‌بایست از طرف نهادهای دولتی تشویق شود و قوانین دست‌وپاگیر می‌بایست بازنگری شوند تا کتابداران جوان رهبری این مهم را به عهده بگیرند. یکی دیگر از عوامل تأثیرگذار، جامعه‌ی دانشگاهی است.

جامعه دانشگاهی علم اطلاعات و دانش‌شناسی از یک طرف، می‌بایست نیازهای جامعه فراگیران، نیازهای کتابخانه‌ها و به‌طور کل نیازهای جامعه را بررسی و واکاوی نماید و آموزش‌های خود را مبتنی بر نیازها انجام دهد. جامعه دانشگاهی می‌بایست در دل جامعه زندگی کند و راهکارها را از دل جامعه و منابع علمی به‌روز استخراج نماید و چراها را پاسخ دهد. جوامع دانشگاهی جدای از جامعه و دولت نیستند و نمی‌توان منتظر دیکته دستورالعمل‌ها از طرف نهادهای دولتی ماند. مسئولیت اجتماعی همه‌ی ما ایجاب می‌کند تا به این نهاد نیمه‌جان روحی تازه ببخشیم. همان‌طور که حیات علم اطلاعات و دانش‌شناسی وابسته به کتابخانه‌هاست، حیات کتابخانه‌ها نیز وابسته به علم اطلاعات و دانش‌شناسی است. بی‌تفاوتی نسبت به کتابخانه‌ها و وضعیت کنونی موجب افول ستاره‌ی کتابخانه‌ها و در نتیجه افول رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی خواهد شد. گرچه بارقه‌های امید سوسو می‌زند ولی برنامه‌ریزی و مدیریت برای زنده نگه داشتن کتابخانه‌ها از طرف نهادهای ذی‌ربط و عزم ملی از طرف آحاد مردم و بخصوص از طرف جامعه‌ی علم اطلاعات و دانش‌شناسی موجب تحرک کتابخانه‌ها خواهد شد.

فهیمة باب الحوائجی

تابستان ۱۳۹۴